

Dr. FERDO ŠIŠIĆ: KRALJ ALEKSANDAR KARAGJORGJEVIĆ
(1888.—1934.)

Rodio se 17. (4.) decembra 1888. na Cetinju od oca tada još kneza Petra Karađorđevića i matere kneginje Zorke, kćeri crnogorskoga kneza Nikole I. Petrovića Njegoša, docnijega kralja. Po preranoj smrti kneginje Zorke, 16. (4.) marta 1890., knez Petar Karađorđević ostavio je Cetinje i preselio se u Ženevu, u Švicarskoj, gdje je knez Aleksandar polazio kao javni djak osnovnu školu i gimnaziju, a onda je pošao u Petrograd, da stupi kao kadet u kor carskih paževa u Vojnoj akademiji. Ovdje, u Petrogradu, zatekao je kneza Aleksandra glas, da je Otac njegov pozvan u Srbiju da sjedne na kraljevski prijesto (u junu 1903). Prije negoli je pošao u Beograd, kralj Petar I. pozvao je Kneza Aleksandra da se vrati iz Rusije u Ženevu pa je onda s njime i sa starijim sinom Knezom Đorđem, kao prijestolonasljednikom, pošao u domovinu. Tada su oba sina kralja Petra prvi puta stupili na tlo svoje djedovine. Ali, iako je Knez Aleksandar dotada živio daleko od otadžbine, ipak je Srbiju poznavao kao da je u njoj neprestano boravio. Kolikogod je naime na svojem školovanju nastojao da steče što više sveopćega znanja, kolikogod su ga interesovala matematika, geografija, historija i literatura, kolikogod je želio da se upozna s načinom života velikih i naprednih naroda Knez Aleksandar ipak je prije svega težio za tim, da upozna život i stanje svoga naroda, a to je bila i želja njegova Oca, Kralja Petra. Zato je Kralj Petar još u Ženevi tražio i neke dobre studente Srbe, koji su mu sinove podučavali u našim nacionalnim predmetima, a to su učenje Kneževi produžili u još većoj mjeri, kad su se vratili u otadžbinu, gdje su ih podučavali najvrsniji srpski profesori, a odlične vojskovođe u vojnim predmetima.

Međuto se 25. marta 1909. Knez Đorđe svojevolumeno odrekao svojih prava kao prestolonasljednik, našto je oglašen kao nasljednik srpskoga prijestolja Knez Aleksandar. Još 1903. godine, na svoj rođendan stupio je kao prost vojnik u pješadiju, a sada, 1909. godine, postao je potporučnik. Godine 1911. unapređen je za kapetana II. klase i ujedno postavljen za glavnoga inspektora cjelokupne srpske vojske. U ovom svojstvu obilazio je Knez Aleksandar sve garnizone u zemlji i mnogo učinio za jedinstvenu organizaciju vojske.

U međuvremenu su se pokazale posljedice nekorektne politike Austro-Ugarske monarhije, kad je 5. oktobra 1908. provela aneksiju Bosne i Hercegovine. Ovaj je nenadani događaj ljuto ujeo za srce i Srbiju i Crnu Goru, ali je odjeknuo ogorčenjem ne samo u Petrogradu, nego i u Londonu, Parizu, pa i u Rimu. Situaciju je u ovo kritično vrijeme ocijenio pokojni Jovan Cvijić ovim karakterističnim riječima: »Poznata je ona osobina ljudske prirode, po kojoj se često kao stvar časti pojedinaca ili država postavlja ono, što im najviše škodi. Zato će odgovornost za događaje, koji će nastupiti, pasti samo na Austro-Ugarsku. Srpski se problem mora riješiti silom. Obje srpske državnice moraju se poglavito vojno i prosvjetno najživlje spremati, održavati nacionalnu energiju u zavojevanim dijelovima srpskoga naroda i prvu iole povoljnu priliku upotrebiti, da rasprave srpsko pitanje s Austro-Ugarskom«. Kako je Austro-Ugarska prilikom aneksije ispraznila takozvani Novopazarski sandžak, da primiri Italiju, bio je za Srbiju i Crnu Goru imperativan diktat političke nužde,

da što prije zauzmu ovaj kraj i Austriji spriječe izlaz u južnu čest Balkanskoga poluotoka prema Solunu. Austro-Ugarska se doduše zasada javno odricala svakog osvajanja, ali je u stvari posao samo odgodila.

Ova je situacija sama po sebi predviđjala rat s Turskom u što kraćem vremenu, iako se Rusija nije odmah htjela da javno angažuje za Srbiju. Na ovaj je način ugovoren (ljeti 1912.) tajni Balkanski pakt između Srbije, Bugarske, Grčke i Crne Gore, uperen u prvom redu protiv Turske. U ovom su Balkanskom ratu (1912.—1913.) vrhovni komandant cjelokupne srpske vojske, kralj Petar I. i komandant najvažnije i najjače prve armije, Prijestolonasljednik knez Aleksandar, bitkama kod Kumanova (23. i 24. oktobra 1912.), Prilepa (3.—5. novembra) i Bitolja (14.—19. novembra) oslobodili Staru Srbiju i najveću čest Mačedonije. Poslije tolikih stoljeća opet je Srbin bio gospodar na ubavu polju Kosovu, u carskom Skoplju, u Prilepu Kraljevića Marka i u divnom Ohridu. Godine 1912. i 1913. zaista su povratile Srbiji sav sjaj i veličinu Nemanjića, a nekoć silni i »krvoločni otac kuge«, kako reče vladika Rade za Turčina, postao je jedva primjetljiva sjenka. »Za pet stotina godina rastrgani, pogaženi zlostavljeni Balkan — pisao je onda profesor Jovan Skerlić — nije vidio većih i sudbonosnijih dana«. Bilo je sasvim prirodno da su ovi uspjesi odjeknuli u čitavom Južnom Slovenstvu najsnažnijim osjećajima skoroža oslobođenja. Niko nije više sumnjao u i izvan Srbije i Crne Gore, da će sada, poslije propasti Turske, doći red na Austro-Ugarsku. »Kumanovskom pobjedom bila je riješena sudbina cijeloga rata«, kaže vojni stručnjak, akademik general Živko Pavlović. »Naša je Kumanovska pobjeda zato sjajan i srećan početak naše potonje višegodišnje herojske nacionalne borbe za naše oslobođenje i ujedinjenje; i u ovom leži njen veliki politički i historijski značaj«.

Sve se to dobro znalo u Beču i u Pešti, gdje su se najmanje očekivali takovi uspjesi, ali znalo se još i to, od kolikoga je uticaja bio nov položaj na Srbe, Hrvate i Slovence s ove strane Dunava, Save i Drine. Ovo stanje promijeniti po svaku cijenu, pa i silom, a onda rasparčati novu proširenu Srbiju među Arbanase, Bugare i Rumunje, pa je na taj način zauvijek učiniti potpuno »neopasnom« — to je bila poslije pobjeda u Balkanskim ratovima glavna misao i težnja bečkih i peštanskih odlučujućih dvorskih, vojnih i diplomatskih krugova. Tako je sarajevski Vidov-dan 1914. — inače djelo revolucionarne bosanske omladine — dao povod velikom ratu, upravo prvenstveno po želji i krivnji austro-ugarskih vojnih i diplomatskih krugova.

Nametnutu joj neočekivanu tešku borbu primila je Srbija s Prijestolonasljednikom, a od 12. juna 1914. i Regentom Aleksandrom na čelu, mirno i dostojanstveno, spremna na sve i u punoj vjeri, da se ovaj puta ne radi samo o njenom opstanku, nego i o sudbini čitavoga našega naroda. Već sutradan poslije navještaja rata od strane Austro-Ugarske Srbiji, Prijestolonasljednik Regent Aleksandar objavio je srpskom narodu javni proglas iz Niša, 29. (16.) jula 1914., u kome ga je pozvao na složan otpor i svaku žrtvu za otadžbinu, a onda ga je potsjetio, kako »nevolje naše Kraljevine Srbije s Austrijom nisu počele jučer. Kadgod je Beču trebalo, davana su najsvečanija obećanja da će se sa Srbima i Hrvatima pravedno postupati, pa je uvijek sve to ostalo neispunjeno. Zaludu su srpski i hrvatski Graničari i toliki drugi naši junaci lili krv po cijeloj Evropi za slavu i korist bečkoga dvora i zaludu su bile žrtve koje je Srbija za vrijeme Moga Djeda (Kneza Aleksandra Karađorđevića 1848. godine) podnijela, kad je pomo-

gla da se spasava carski prijesto od nezadovoljnih i pobunjenih njegovih naroda; zaludu je Srbija uvijek radila sve što je mogla da živi u prijateljstvu sa susjednom carevinom, sve to nije ništa pomoglo«.

Srpski je narod dobro razumio riječi svoga vođe. Neizmjerne su žrtve što ih je čitav svijet pridonio tome najvećem hrvanju naroda otkad ima ljudi, a u kojemu je jednu od najčasnijih uloga odigrala majka junaka dična naša Srbija; čitav milijon ljudskih života žrtvovala je mala Srbija od svoja četiri milijona, što ih je tada imala. Ali su zato i pobjede srpske vojske na Ceru (u augustu 1914.) i na položajima rudničkoga Suvobora (u decembru 1914.) djela, koja će u analima vojne historije svijeta ostati kao divni primjeri vojničke hrabrosti i mudroga vodstva, a koja Vlada Čorović ocjenjuje kao »najveće u čitavoj srpskoj historiji«. U ovim je teškim danima, kad se još nije znalo na čijoj će strani ostati pobjeda i kad je sva sudbina Srbije bila u pitanju, sišao sedamdesetgodišnji starac, kralj Petar I., sam u rovove među vojnike da odličnim primjerom pokaže, kako se mre za otadžbinu. Odmah poslije slavne Suvoborske pobjede srpska je Narodna Skupština u Nišu, 7. decembra 1914., donijela na predlog vlade ovaj zaključak, koji je jednoglasno primljen burnim odobravanjem: »Uvjereni u rješnost cijelog srpskog naroda da istraje u svojoj borbi za odbranu svoga svetog ognjišta i slobode, vlada kraljevine Srbije smatra kao svoj najglavniji i u ovim sudbonosnim trenucima kao jedini zadatak, da obezbijedi uspješan svršetak ovoga velikog vojevanja, koje je u trenucima kad je započeto, postalo ujedno borbom za oslobođenje i ujedinjenje sve naše neoslobođene braće Srba, Hrvata i Slovenaca«.

Ove su svoje oslobodilačke misije ostali svijesni Srbija i njen Kraljevski Dom i poslije privremene okupacije otadžbine pred zimu 1915., a kad se izbjegla srpska vojska opet uzela da oporavlja na otoku Krfu. Prijestolonasljednik Regent Aleksandar joj je onda uputio 7. aprila 1916. ove riječi: »Naši moćni saveznici i prijatelji, diveći se neustrašivom i viteškom držanju Srbije, cijeneći nebrojene žrtve srpskoga naroda i priznavajući mu zrelost za državni život i kulturni razvitak, sada su gotovi i voljni da nas u ovoj velikoj borbi snažno pomognu, da Srbiju stvorimo velikom te da ona obuhvati sve Srbe i Jugoslavene, da je učinimo silnom i moćnom Jugoslavijom, koja će opravdati do sada pridonijete žrtve i odgovoriti zahtjevima novoga doba, koja će nastati po svršetku ovoga velikog i krvavog evropskog rata«.

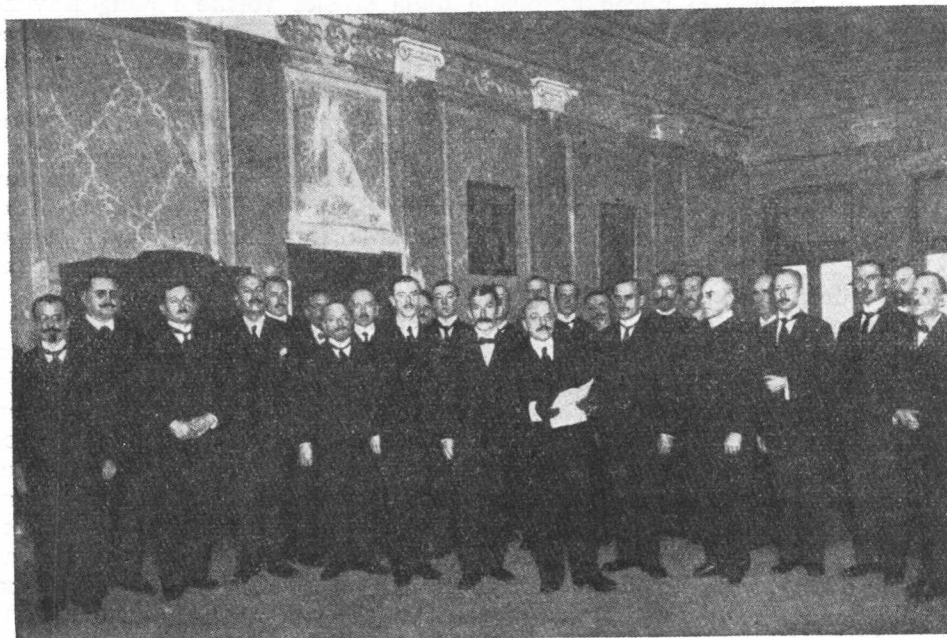
I londonski uvaženi list »The Times« je donio onih sudbonosnih dana članak, u kojem reče: »Srbija će se preporoditi i dobit će natrag sve ono što je izgubila, pa i više. Njeno obnovljenje zaista ne bi bilo potpuno, niti bi joj bila zajamčena budućnost, ne bude li ona ujedinjena s ostalim granama jugoslavenske rase, i to na bazi političke slobode i vjerske jednakosti. Izvan njenih bivših granica — u Bosni, Hercegovini, Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, a od česti i u Istri i u Sloveniji živi pod austro-ugarskim jarmom više milijona Jugoslavena, a kojih težnje za sjedinjenjem sa Srbijom čine osnovnu suštinu jugoslavenskoga pokreta. Obnovljena Srbija ne će više biti samo Srbija, nego će to biti ujedinjene zemlje jugoslavenske, jedna evropska i balkanska država, i zapadna i istočna, obuhvatajući oko 12 milijona duša jednoга istog jezika i iste rase, iako sve do toga časa politički razdijeljenih«. Da je takovo shvatanje uzelo sve jače osvajati zapadnu Evropu, u prvom redu Francusku i Veliku

Britaniju, zasluga je pored herojskih djela srpske vojske i »Jugoslaven-skog odbora« naših emigranata, sa dr. Trumbićem na čelu, kojih nezainteresovani patriotski rad ispunjava za vrijeme Velikoga rata a naročito stvaranje prvoga, našeg zajedničkog međunarodnog akta, Krfske deklaracije (20. juna 1917.) nekoliko od najdostojnijih stranica naše cjelokupne jugoslavenske historije.

Ali ovakove su težnje zaokupile i Srbe, Hrvate i Slovence unutar granica bivše Austro-ugarske monarhije u jesen 1918., kad je hrvatski sabor 29. listopada jednoglasno donio ovaj krupni historijski zaključak: »Dalmacija, Hrvatska i Slavonija sa Rijekom proglašuju se posve nezavisnom državom spram Ugarske i Austrije, te — prema modernom načelu narodnosti i na temelju narodnoga jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba — ona pristupa u zajedničku suverenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom etnografskom području ovoga naroda, bez obzira na bud koje teritorijalne i državne granice, u kojima narod Slovenaca, Hrvata i Srba danas živi«. U vrijeme ovoga saborskog zaključka srpska je vojska, pomagana od hrabre čete jugoslavenskih dobrovoljaca iz Austro-Ugarske monarhije i Francuza, opet stajala kao nesavladiva sila na solunskom frontu protiv Nijemaca, Bugara i Austrijanaca. Njeni juriši na Kajmakčalanu (1916. godine), na visini od 2525 metara, čini jedan od zadivljujućih podviga vojne historije uopće. Potom je osvojen Bitolj (20. rujna 1918.) i naši hrabri momci oslobadjajući s Prijestolonasljednikom Regentom Aleksandrom na čelu prve česti svoje napaćene otadžbine, oslobodili su uskoro, poslije potpuna prodora solunskoga fronta i svu ostalu Srbiju; dana 4. studenoga 1918. ušao je Prijestolonasljednik Regent Aleksandar u oslobođeni Beograd, dočekan od onamošnjih Srba urnebesnim klicanjem i oduševljenjem. Tako je naš narod najposlije dočekaio svoje Oslobođenje i Nezavisnost a poslije nekoliko nedjelja i svoje Ujedinjenje svečanim historijskim aktom od 1. prosinca 1918., kada je Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba iz nekadašnje Austro-Ugarske podastrlo u Beogradu Regentu Aleksandru adresu sa željom za sjedinjenjem sa Srbijom, dok su Crna Gora i Vojvodina isto to učinile još nekoliko dana ranije. Ovoj se želji Prijestolonasljednik Regent Aleksandar i odazvao izjavivši svečano: »U ime Njegova Veličanstva Kralja Petra I. proglašavam ujedinjenje Srbije sa zemljama nezavisne države Slovenaca, Hrvata i Srba u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca«.

I tako je ostvaren san tolikih stoljeća i punom pobjedom završila je jedna epopeja naših rodoljuba kroz čitav tok historije, naročito XIX. stoljeća, a kojoj je prednjačila dična naša narodna dinastija Karađorđevića. Istina je, ona se ne ponosi patinom od stotine i stotine godina, ali je zato resi iskrena ljubav i odanost čitavom jugoslavenskom našem narodu Srba, Hrvata i Slovenaca, iz kojega je ponikla, pa poštenje, visoki moral i puni osjećaj za pravdu i istinu. U čitavoj historiji cjelokupnoga našega naroda nema važnijega i krupnijega političkoga događaja od njegova Oslobođenja i Ujedinjenja dana 1. prosinca 1918. Toga dana naime nisu samo ispunjene nade i davne želje njegovih najboljih i najplemenitijih sinova, nego je podjedno položen i prirodan, čvrst i nesalomljiv osnov ljepšoj i sretnijoj narodnoj budućnosti, jer samo ujedinjen i slobodan narod može da vrši misiju dostojnu obrazovana naroda.

Dan 1. prosinca 1918. ostvario je doduše kraljevinu ujedinjena naroda Srba, Hrvata i Slovenaca u našim srcima i u našoj svijesti, ali do

Narodno Vijeće iz Zagreba kao predstavnik Države Slovenaca, Hrvata i Srba predlaže ujedinjenje s Kraljevinom Srbijom u Beogradu 1. prosinca 1918.

potrebna međunarodnog priznanja nove države došlo je tek kod mirovnih pregovora u Parizu (1918.—1920.), i to ugovorom u Saint Germain an Laye (10. rujna 1919.) s novom republikom Austrijom, ugovorom u Trianonu (4. lipnja 1920.) s novom državom Mađarskom i ugovorom u Neuillyju (26. studenog 1919.) s kraljevinom Bugarskom, a najzad i ugovorom s kraljevinom Italijom u Rapallu (12. studenog 1920.). Tek sada stekla je nova Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca priznate granice na sve strane i mjesto u novoj Evropi. Sada se Regent Aleksandar mogao da posveti unutrašnjim državnim poslovima, u prvom redu novom zajedničkom Ustavu. Kao konstitucionalni vladalac u jednoj demokratskoj državi, Regent je Aleksandar u prvi kraj prepustio svu brigu oko toga mučnog i delikatnog posla političkim partijama, kako su se one tada našle u zajedničkom Parlamentu u Beogradu. Na ovaj je način poslije različitih i mnogobrojnih žučnih partijskih sukoba, donešen Vidovdanski Ustav (28. lipnja 1921.). Ali glasanje Vidovdanskoga Ustava umjesto da donese državi i narodu konsolidaciju prilika, donijelo je samo još veći razdor.

U to je 16. kolovoza 1921. umro starac Kralj Petar I. Veliki Oslobodilac i od toga časa stupio je na prijesto Aleksandar I. U stvari kralj Aleksandar vodio je državne poslove sasvim suvereno još od lipnja 1914. iako je tek sada i formalno primio krunu. Brzo potom oženio se (8. juna 1922.) princesom Marijom, kćerkom rumunjskoga kralja Ferdinanda I. i kraljice Marije, velikobritanske princeze.

Glavna briga kralja Aleksandra bile su očajne unutrašnje političke prilike, izazvane partijskim preganjanjima i sukobima bez kraja i konca.

*Kralj Aleksandar sa porodicom
(Nj. Vel. Kraljica Marija i Nj. Vis. Prijestolonasljednik Petar)*

Kada je najposlije u Narodnoj Skupštini pala krv (20. lipnja 1928.), kralj Aleksandar riješi se da sam uzme u svoje ruke svu politiku države. Dne 6. siječnja 1929. raspusti Narodnu Skupštinu, ukine Vidovdanski Ustav i imenova novu vladu s generalom Živkovićem na čelu a s programom stišavanja partijskih strasti i čuvanja narodnoga i državnoga jedinstva. S tim u vezi nova je vlada 3. listopada 1929. objavila umjesto dotadašnjega imena »Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca« kao zajednički opći naziv države »Kraljevina Jugoslavija«, ukinuvši podjedno onih trideset i tri oblasti (županije) Vidovdanskoga Ustava i podijelivši državu na devet banovina. S novim imenom izlazi naša država otsada unaprijed pred čitav svijet kao jedinstvena nacionalna država s jedinstvenim narodom jugoslavenskim Srba, Hrvata i Slovenaca. Ovim je aktom Veliki Kralj Ujedinitelj udahnuo našoj državi dušu, a ova je dobila onda i spoljašnje svoje znamenovanje i u jedinstvenoj državnoj vojnoj zastavi. Dvije godine poslije nove podjele Kraljevine Jugoslavije, 13. rujna 1931., proglašen je novi Ustav. Po njemu je Kraljevina Jugoslavija nasljedna i ustavna monarhija sa dvodomnim sistemom (Narodna Skupština i Senat). Član 29. izrično ističe, da je kralj »zatočnik narodnog jedinstva i državne cjeline« . . .

U radu oko jačanja i sređivanja unutrašnjih dezolatnih prilika a u dizanju ugleda i uloge Kraljevine Jugoslavije u spoljašnjim međunarodnim odnosima, zateče velikog Kralja Ujedinitelja iznenada prijeka smrt od atentatorske ruke (9. listopada 1934., Marseille). Ispunile su se, nažalost, njegove crne slutnje . . .

Zusammenfassung. Der Verfasser (Ordinarius der Nationalgeschichte an der Universität Zagreb und Mitglied mehrere Akademien) hat im vorangehenden Artikel den Le-

benslauf Königs Alexander I von Jugoslawien (1888—1934) geschildert. König Alexander wurde am 17. Dezember 1888. in Cetinje (im ehemaligen Montenegro — Crna Gora) als zweiter Sohn des serbischen Fürsten Peter Karagjorgjević und der montenegrinischen Prinzessin Zorka geboren. Seine Jugend verlebte Prinz Alexander in Genf (wo sein Vater im Exil als serbischer Kronpretendent weilte), später in St. Petersburg als Kadett im kaiserlichen russischen Pagen-Chor und besuchte ebendort die Militär-Akademie. Nach Serbien 1903 heimgekehrt als König Peter I den serbischen Thron bestieg wurde Prinz Alexander statt seines älteren Bruders Georg im Jahre 1909 zum Thronfolger Serbiens ernannt. In dem Balkan-Kriege 1912—1913 war der serbische Thronfolger als Kommandant der I Armee siegreich tätig. Schon seit Juni 1914 war Prinz Alexander mit der Regentschaft Serbiens betraut und als solcher machte er alle Etappen des grossen Weltkrieges (1914—1918) mit seinem Heere durch. Die Corfu-Konvention vom 20. Juni 1917. stellt das grösste Monument dar. Im Jahre 1918 traf der Thronfolger am 4. November in Belgrad wieder ein und am 1. Dezember desselben Jahres proklamierte er die Vereinigung des unabhängigen Staates der Slovenen, Serben und Kroaten (der iz Zagreb in Kroatien am 29. Oktober 1918 gestiftet wurde) mit dem Königreiche Serbien in ein neues Königreich der Serben, Kroaten und Slovenen. Am 16. August 1921 starb der grosse Befreier König Peter I und von nun an wurde Alexander I auch der Form nach König des neuen südslawischen Staates. 8. Juni 1922 vermählte sich der König mit Ihr. Kgl. H. der rumänischen Prinzessin Maria, und aus dieser Ehe entstammen drei Söhne: S. M. Peter II (der gegenwärtige König von Jugoslawien, * 6. IX. 1922) und die Prinzen Ihre Kgl. H. Tomislav (* 19. I. 1928.) und Andreas (* 28. VI. 1929.). Univ. Prof. Šišić, der Verfasser dieses Nekrologes, hat in einigen trefflich gewählten Skizzen und Abrissen sehr lebhaft das ganze politische Milieu in dem sich König Alexander bewegte zu einem charakteristischen historischen Portrait zusammengefasst, zuletzt aber auch die Vidovdan-Verfassung vom Jahre 1921, weiter den blutiger Zwischenfall im Parlamente am 20. Juni 1928, dann die Diktatur vom 6. Januar 1929, den Namenswechsel des Staates (Jugoslavija!) so auch die neue Verfassung vom 13. September 1931 und zuletzt den tragischen Tod des Königs in Marseille am 9. Oktober 1934 erwähnt und somit die markantesten Züge der Königs-Biographie meisterhaft beleuchtet.

